

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

Дипломна робота

бакалавра

з теми **«РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРУ НА ЗШИТІЙ ПОЛОТНЯНІЙ ОСНОВІ
(НА ПРИКЛАДІ КАРТИНИ О. Л. ГРЕНА «ПРАЦЯ»)»**

Виконала:

здобувачка освіти групи ODR1-B19
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
освітньо-професійної програми Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
Тахтєєва Маргарита Володимирівна

Науковий керівник:

Підгурний Іван Станіславович
кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри
образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
Традиції та інновації у техніці олійного живопису.....	6
1. 2. Особливості живописних полотен Олександра Грена	16
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ НА ЗШИТІЙ ПОЛОТНЯНІЙ ОСНОВІ У РЕСТАВРАЦІЙНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ.....	23
2. 1. Полотно як основа творів олійного живопису: характеристика, види пошкоджень.....	23
2. 2. Технології реставрації творів живопису на полотняній основі.....	31
2. 3. Етапи реставрації живописного полотна О. Грена «Праця».....	34
Висновки до розділу 2.....	39
РОЗДІЛ 3. РЕСТАВРАЦІЙНИЙ ПАСПОРТ	40
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Збереженню та відновленню безцінних експонатів творчих здобутків митців минулого слугує реставрація, яка найбільш узагальнено визначається як сукупність рятувальних, відновлювальних і консервативних засобів відносно творів мистецтва. Реставрація є складовою частиною охорони творів мистецтв і має важливе значення для загальної історії та історії мистецтва. Науково обґрунтована сучасна реставрація розвивається на основі вивчення матеріалів і технології створення авторського об'єкта, причин і видів його руйнувань. Реставрація творів олійного живопису в мистецькій спадщині займає значне місце і потребує окремої уваги. Способи, техніка і рецептура матеріалів, методи зміцнення і відновлення пам'яток мистецтва склалися століттями. Цій проблемі присвячено низку праць відомих українських науковців та практиків І. Я. Марченко, Т. Р. Тимченко, Б. Сланського, О. М. Титова, а також подільських фахівців у галузі реставрації В. Ф. Віштаченка, О. В. Бучачого, Н. І. Кучми, Т. Н. Такірова, О. П. Якубовської та ін. Основну увагу вони приділяли методикам мистецтвознавчих, техніко-технологічних та атрибуційних досліджень творів образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва.

Подільський край прославили своїм талантом чимало митців. Тут жили і творили відомі діячі науки, освіти та культури: письменники, поети, художники. Одним із таких митців був представник авангардного живопису Олександр Львович Грен (1898-1983). Його творча спадщина всебічно досліджена у працях О. В. Будзея, В. А. Віштаченка, В. Волкової, І. А. Гуцула, Н. О. Урсу та ін. З плином часу роботи художника піддаються частковій руйнації, й потребують невідкладної реставрації. Нагальною є реставрація його твору «Праця», що має пошкодження полотняної основи. Реставраційна теорія і практика має значні напрацювання в галузі реставрації живописних творів олійного живопису на зшитій полотняній основі, однак у кожному випадку виникають свої труднощі, які має подолати художник-реставратор.

Актуальність дослідження визначається необхідністю пошуків шляхів усунення пошкоджень й надання картині експозиційного вигляду.

Метою дипломної роботи є дослідження процесу усунення пошкоджень твору живопису на зшитій полотняній основі на прикладі полотна О. Грена «Праця».

Для досягнення поставленої мети поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати технології створення живописних полотен;
- вивчити особливості творчості О Грена;
- дослідити специфіку реставрації творів на зшитих полотняних основах;
- виготовити реставраційну документацію (реставраційний паспорт);
- провести реставрацію полотна О. Грена «Праця».

Об'єктом дослідження є процес та особливості реставрації творів живопису на зшитій полотняній основі.

Предметом дослідження є актуальні реставраційні заходи з відновлення полотна О. Грена «Праця».

Наукова новизна дослідження У роботі узагальнені і структуровані матеріали з технології реставрації твору живопису на зшитій полотняній основі, зокрема картини О. Грена, що складає наукову цінність даної роботи. Практична цінність полягає у можливості використання напрацьованої методики у діяльності реставраторів.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані:

1. Для поглибленого вивчення та розвитку вітчизняної реставраційної справи.
2. Для популяризації творчості О. Грена.
3. Для подальшого дослідження цієї теми та суміжних з нею тем.
4. У пам'яткоохоронній справі з метою збереження автентичного твору мистецтва.

Методи дослідження. Для виконання завдань дослідження використано метод роботи з першоджерелами, зокрема мистецтвознавчими, краєзнавчими, а також фактологічний, що полягав у виявленні і вивченні візуального матеріалу; аналітичний, – аналіз різних методів усунення проривів з частковою втратою полотняної основи.

Структура роботи: дипломна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (48 найменувань). Основний текст роботи викладений на 42 сторінках.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання дипломної роботи відповідно до сформульованих у ній завдань зроблено такі висновки.

1. Проаналізовано технології створення живописних полотен, зокрема охарактеризовано техніки олійного живопису. З'ясовано, що сукупність технічних прийомів дає змогу під час мистецтвознавчих досліджень встановлювати стилістичні ознаки творів певної художньої школи або майстра, уможливаючи атрибуцію зразків живопису. Описано традиційні технічні прийоми олійного живопису, їх особливості, що полягають у різноманітних способах нанесення олійної фарби на поверхню з метою утворення живописного шару. Головні з них такі: підмальовок, прописування, лесування, суха чистка, покривне пастозне письмо, імпасто, сграфіто, тонкінг, нанесення фарби мастихіном, набивка пензлем, розтирка, розбризкування, нанесення фарби губкою.

2. Вивчено особливості творчості О Грена як представника інновацій у образотворчому мистецтві, зроблено спробу розкрити унікальність художника О. Грена-авангардиста як яскравого представника подільського художнього простору, що полягає у синтезі новітніх мистецьких течій. Відзначено знаковий у живописній спадщині О. Грена образ жінки-подолянки, він є центральним у багатьох його творах, серед яких і картина «Праця».

3. Досліджено специфіку реставрації творів на зшитих полотняних основах; з цією метою вивчено види полотен, які використовуються як основа в олійному живописі, описано їх переваги й недоліки. Проаналізовано описані в реставраційній практиці види пошкоджень полотняної основи живописного твору, причини їх виникнення. Охарактеризовано відомі традиційні та інноваційні у світовій та українській практиці технології усунення пошкоджень полотняної основи, зокрема досвід кафедри реставрації НАОМА і її керівника Тимченко Т. Р.

4. Виготовлено реставраційну документацію (реставраційний паспорт).

5. Описано етапи і особливості реставрації живописного полотна О. Грена «Праця». У результаті проведених реставраційно-консерваційних заходів було знятий і запаяний шов на тильній стороні полотна, відновлений зв'язок ґрунтового та живописного шару з полотном, зв'язок ґрунту у місцях втрат з основою, усунутий рецидив здуття, видалено з лицьового та тильного боку забруднення, підведено ґрунт у місцях втрат, усунені записи, тонування виконано у втратах фарбового шару, нанесене захисне лакове покриття. Твір набув експозиційного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аггеев П. Возобновление масляных картин. Санкт-Петербург: Вестник изящных искусств, 1886. 446 с.
2. Алешин А. Б. Реставрация станковой масляной живописи в России. Москва : Художник РСФСР, 1989. 160 с.
3. Аплаксин А. П. Реставрация памятников искусства и старины и методы их охраны. Санкт-Петербург, 1914. 347 с.
4. Архипов М. В. Цена и ценности современного искусства. Москва, 2004. 456 с.
5. Беднар В. А. Художня стилістика творчого доробку Олександра Грена. Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 120-й річниці заснування Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. Кам'янець-Подільський, 2010. С. 125–128.
6. Бергер Э. История развития техники масляной живописи. Москва : Пер. с немецкого, 1961. 245 с.
7. Бистрякова О. А., Осадча А., Пільчук О. Інновації та технології в сучасному мистецтві. Вісник львівської національної академії мистецтв. Львів, 2017. https://nam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/32_new/17.pdf
8. Білокінь С. Проблеми реставрації пам'яток. Кам'янець-Подільський, 1989. 358 с.
9. Білокінь С. Реставрація, консервація, атрибуція пам'яток мистецтва на Україні – Кам'янець-Подільський, 1989. 96 с.
10. Будзей О. В. Самобутній Олександр Грен. Подолянин. 2018. URL: <http://podolyanin.com.ua/history/12968/>
11. Бучачий О. В. Деякі питання реставрації авангардного живопису. Олександр Грен. «Молодий вчений» 5 (69) травень, 2019 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5/77.pdf#909.05>.

12. Віштакенко, В. А. Український авангардний живопис: проблеми інспірацій (за матеріалами творчості О. Грена); автореф. дис. канд. мистецтвознав. : 26. 00. 01 Держ. вищ. навч. закл. «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». 2012. 15 с.
13. Виннер, А. В. (1950). Матеріали масляної живописи. М. : Искусство. 500 с.
14. Віштакенко В. Творчі композиції художника Олександра Грена як знакова складова українського авангарду. Молодий вчений : наук. журн. Херсон : Гельветика, 2021. №10 (98) жовтень. С. 127-131. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2354>
15. Волкова В. Про художника-самоука Грена. І не тільки. <https://podolyanin.com.ua/history/7875/>
16. Горин И. П. Реставрация станковой масляной живописи. Учебное пособие / И. П. Горин – М., 1977. - 223 с.
17. Дроздов Г. А. Збереження автентичності творів у реставраційному процесі. Декларації та реальність. Київ, 1989. 48-52 с.
18. Етапи реставраційних робіт і принципи реставраційних методик С. 14-15 <http://um.co.ua/1/1-9/1-95292.html>
19. Калашникова, О. Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартості оцінки культурних цінностей : підручник. Київ: Знання. 2006. 479 с.
20. Карпов, В В. Оцінка художника-реставратора у контексті атестації та присвоєння кваліфікаційних категорій. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Наук. журнал № 2. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. с. 78-86. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/45300/3/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%BE%D0%B2> (дата звернення 7 березня 2023)
21. Кучма, Н. Технологія видалення щільних поверхневих забруднень у сучасній реставраційній практиці. Молодий вчений, 11 (75), 2019. С. 850-853. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-180>.

22. Лоханько Ф. П. Художні матеріали. Техніка живопису К.,1960.
23. Молчанова Л. А. Поняття «інновація» и «традиція» в искусстве // Снитковские чтения. – Барнаул : Алтайский дом печати, 2010. – С. 37-43.
24. Марченко, І. Я., 2018. Консервація та (або) реставрація живопису: порівняння сучасного практичного досвіду «західного» та вітчизняного музею. Матеріали Міжнар. наук. -практ. конф. Київ, 182-185. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/2018_konferenciya_muzei_i_restavraciya_zbirnyk.pdf (дата звернення 10 березня 2023)
25. Музика, О. Я. (Уклад.). (Матеріали і техніка олійного живопису : навч. посіб. Умань: Візаві. 2013. 114 с.
26. Олександр Грен. Твори Олександра Грена у колекції Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника Каталог. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С. 2019. 32 с.
27. Омельченко П. Наука про малярські фарби, матеріали та техніки. Харків, 1930. 367 с.
28. Прибега, Л. В. «Національна нормативно-правова та міжнародна охорона культурної спадщини». Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань : Зб. док. Київ, 2009. С. 7-24.
29. Реставрация произведений станковой масляной живописи : учеб. пособие для средних худож. заведений. Москва: Искусство. 1977. 223 с.
30. Рішняк, О. Б. «Етика реставраційної діяльності». Культура України : Зб. наук. праць. 70 (2020): с. 211–221.
31. Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань : Розвиток візуального мистецтва України ХХ-ХХІ століть. Київ : ВХ [студіо], 2008. 190 с.
32. Солодовніков І. В., Установлення ознак техніки олійного живопису під час мистецтвознавчих досліджень. Криміналістичний вісник № 2 (34), 2020. . С. 85-93 URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19516/1/Visnyk_2-34-2020_p085-093.

33. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації. Київ. : Мистецтво, 2009. 23-89 с.
34. Такіров Т. Н. Регіональний контент у підготовці фахівців художніх спеціальностей . Гагенмейстерські читання. До 145 річниці від дня народження визначного українського художника В'ячеслава Розвадовського: тези доп. Міжнар. наук. -практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 19–20 листопада 2020 р.). Кам'янець-Подільський : Видавець Панькова А. С., 2020. С. 161-163.
35. Такіров Т. Н. Особливості реставрації живопису В. Гегам'яна. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. з підсум. звітн. наук. конф. викл. , доктор. аспір. : у 3-х т. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 20. Т. 1. С. 170-171.
36. Техника живописи Сфумато. Уроки рисунка и живописи «Арт рецепт». Режим доступу: URL: <https://artrecept.com/zhivopis/tehnika/sfumato>
37. Тимченко Т. Р. Київська школа реставрації станкового малярства (1920-1930). Київ : Пам'ятки України, 2001. 48-71.
38. Тимченко, Т. Р.,. Методи захисту основ станкового живопису (історія та сучасні технології). Київ: Задруга, 2015. 98 с.
39. Тимченко Т. Р. Музейний напрям в реставрації України. Київська школа. 1920-1940 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист. Наук : спец. 17. 00. 08. «Музеєзнавство; зберігання художніх цінностей та пам'яток архітектури». Київ, 1998. 22 с.
40. Тимченко, Т., Петліна, Д. «До витоків експертизи живопису в Україні». Тексти культури: дослідження, інтерпретація : зб. наук. праць. Київ, 2017. 127–154.
41. Тимченко, Т. Р., 2022. Принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі кодексів професійної етики. Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва», (31. С. 112-120. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.112-120> (дата звернення 13 березня 2023)

42. Тимченко, Т. «Проблеми реставраційної освіти в Україні». Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності : матеріали V Міжнар. наук. -практ. конф., м. Київ, 24–5 вересня 2020 р. Київ, Фенікс, 2020. 268–72.

43. Титов М. Ф. Визначення та опис стану збереженості станкового живопису: методичні рекомендації. Луганськ: Світлиця, 2007. 36 с.

44. Урсу Н. О. Митці Кам'янця-Подільського: архітектори, мистецтвознавці, художники : монографія. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2016. 240 с.

45. Урсу Н. О., Бугерчук У. У. М. Чари козацького письма. Мальовниче життя Бориса Негоди. Кам'янець-Подільський: Аксіома. 2018. 152 с.

46. Урсу Н. О. Міський пейзаж у творчості сучасних митців Кам'яниччини. Сучасне мистецтво. 2010. Випуск 7. 335 с.

47. Урсу Н. О. Художник Олександр Грен. Нові архівні знахідки. Людина віртуальна: нові горизонти : зб. наукових праць / за заг. д. філос. н. Журби М. А. Частина 1. Монреаль : СРМ «ASF», 2018. С. 45–47.

48. Характеристика та види полотен. Режим доступу: URL: https://art-trek.com.ua/news?news_id=23